

ETNIKAI PÁRTOK
KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN,
1989–2014

ETNIKAI PÁRTOK KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN, 1989–2014

SZERKESZTETTE

Fedinec Csilla • Szarka László • Vizi Balázs

MTA TK Kisebbségkutató Intézet
MTA BTK Történettudományi Intézet
Gondolat Kiadó • Budapest, 2018

A kötet megírását és megjelenését támogatta:
NKFI Alap K 82051 – Etnikai pártok, kisebbségi választói magatartás
NKFI Alap K120469 – Kétoldalú szerződéses kapcsolatok és kisebbségvédelem
Közép- és Délkelet-Európában

Lektorálta

GYŐRI SZABÓ RÓBERT, Széchenyi István Egyetem, Győr
TÓTH MIHÁLY, Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Koreckij
Állam- és Jogtudományi Intézete, Kijev

© Szerzők, szerkesztők 2018

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.
A kiadó könyvei nagy kedvezménnyel az interneten is megrendelhetők.

www.gondolatkiado.hu
facebook.com/gondolat

A kiadásért felel a kiadók vezetői
A szöveget gondozta Böszörményi Jenő és Gál Mihály
Borítókép Shutterstock©clivewa
Tördelő Lipót Éva

ISBN 978 963 693 819 2

Tartalom

A kisebbségek politikai képviseletének keretei nemzetközi szinten (<i>Vizi Balázs</i>)	9
Van-e helye a kisebbségeknek a nemzetközi kapcsolatokban?	11
Kisebbségek és részvételi jogaik a nemzetközi jogban	13
Kisebbségek részvételi lehetőségei a nemzetközi monitoring eljárásokban	15
Új kilátások az Európai Unióban: a politikai képviselet esélyei	19
Régiók, kisebbségek és az Európai Unió	21
Összegzés	23
Az etnikai párt fogalma (<i>Salat Levente – Székely István Gergő</i>)	25
Terminológiai megfontolások	25
Párt-e egyáltalán az etnikai párt?	30
Az etnopolitikai mobilizáció jelensége és tipológiája	42
Az etnikai párt meghatározásának története	59
Az etnikai pártok regionális változatai	71
Az etnikai pártok politikai következményei	74
Összegzés	77

ROMÁNIA

Az erdélyi magyar pártrendszer	
(<i>Bakk Miklós – Székely István Gergő – Toró Tibor</i>)	81
A román etnopolitikai modell és az etnikai pártok	82
Az RMDSZ intézményesülése és konszolidációja (1990–1996)	94
Az RMDSZ integrációja a román politikai rendszerbe (1996–2000)	99
Az RMDSZ – kivonulás, tiltakozás, alternatívák (2000–2003)	102
A pluralizálódás kezdeti időszaka (2003–2007)	105
A pluralizálódás intézményesülése, az erdélyi magyar pártrendszer kialakulása (2004–2012)	108
Összegzés	110

A romániai magyar szavazóbázis	
<i>(Bakk Miklós – Székely István Gergő – Toró Tibor)</i>	113
A magyar részvétel regionális jellemzői	114
Átszavazás a közvélemény-kutatások tükrében	118
Pluralizálódás – az erdélyi magyar pártrendszer	125
Független jelöltek és érvénytelen szavazatok	126
Az erdélyi magyar többpártrendszer (ki)alakulása	129
A magyar pártok szereplése a 2008-as és 2012-es helyhatósági választásokon	132
A magyar pártok stratégiái, értelmező keretek	139
Összegzés	148
 Az erdélyi magyarok választói viselkedése 1999 és 2014 között	
<i>(Kiss Tamás – Barna Gergő – Székely István Gergő)</i>	150
Elméleti és módszertani keretek	150
Az RMDSZ támogatottságát meghatározó intézményes-politikai kontextus	154
Magyar választói magatartás, szavazói motivációk	160
A részvételt és az RMDSZ mobilizációs képességét befolyásoló tényezők	181
Összegzés	198
 A Romániai Magyar Demokrata Szövetség érdekképviselési gyakorlata	
<i>(Toró Tibor – Salat Levente – Székely István Gergő)</i>	202
A hárompólusú viszonyrendszer: nemzeti kisebbség, nemzetiesítő állam és anyaország	203
A romániai magyar közösség az 1989-es váltás előtt	208
Az RMDSZ érdekérvényesítési gyakorlatának változása Domokos Géza elnöksége alatt	209
Az RMDSZ érdekérvényesítési gyakorlatának változása Markó Béla elnöksége alatt	216
A romániai magyar közösség érdekérvényesítési gyakorlata az RMDSZ ellenzékének megjelenése után	227
Összegzés	235
 SZLOVÁKIA	
A (cseh)szlovákiai magyar pártrendszer <i>(Szarka László)</i>	241
Kisebbségi érdekvédelem 1989 előtt	243
A „bársonyos forradalom” és a magyar pártok kialakulása	246

A szlovákiai kisebbségi jogalkotás	249
A szlovák etnopolitikai modell	253
Autonómiatörekvések az 1990-es években	255
Az etnikai pártrendszer átváltozásai	259
A Magyar Koalíció Pártja	263
Az MKP kettéválása	270
A Most-Híd létrejötte és a kétpártrendszer működése	272
Összegzés	277
 Választási rendszerek és a kisebbségek pártjai Szlovákiában, 1989–2014 (<i>Halász Iván</i>)	 280
A rendszerváltás	280
A Független Magyar Kezdeményezés	283
Az Együttélés Politikai Mozgalom	284
A Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom	286
Választási rendszer	287
Parlamenti képviselők	290
Összegzés	292
 Egy pártszakadás előzményei. A Magyar Koalíció Pártja 1998 és 2009 között (<i>Öllös László</i>)	 294
A pártprogram	294
Sikertelenség	296
A pluralizmus gondja	298
Egyesülés, egyetértés és rejtett viták	299
Bizalomvesztés	305
Összegzés	308
 SZERBIA	
A vajdasági „autonóm” pártrendszer (<i>Tóth Norbert</i>)	313
A regionalista párt fogalma	313
A vajdasági pártrendszer szereplői és sajátosságai	315
Választási szövetségek	318
Etnikai tényezők	319
Összegzés	328
 Kritériumok mérlegelése a vajdasági (politikai) elitek teljesítményei kapcsán (<i>Losoncz Alpár</i>)	 332
A kisebbségi nemzetépítés	332

8 ■ TARTALOM

A kisebbségi politikai elitek	338
A nemzetrealizáció formái	344
A többségi elitekhez fűződő viszony	347
Regionális elitek	351
Nemzetközi szereplők	354
A magyarországi/anyaországi elitek	358
A vajdasági magyar nemzetépítés	361
Összegzés	374

BULGÁRIA

Mozgalom a Jogokért és Szabadságért. A bulgáriai török kisebbségi párt (<i>Egeresi Zoltán</i>)	379
A törökség és pártjai a Balkánon	380
A társadalom, melyre a párt épül – határokon innen és túl	381
A Mozgalom a Jogokért és Szabadságért (HÖH) megalapításának előzményei	388
A párt megalakítása és az alkotmányos vita	392
Ellenzéki és kormányzati szerepben	397
Pártprogram és pártszervezet	422
Választások	430
Törökország, a török nemzetpolitika és a HÖH	439
Összegzés	448

UKRAJNA

Regionalitás és etnikai jelleg az ukrainai kisebbségi pártpolitikában (<i>Fedinec Csilla</i>)	453
Az etnoregionalizmus fogalma	453
A pártokkal nem rendelkező kisebbségek etnoregionális törekvései	454
A krími tatár politikai érdekképviselő sajátos esete	459
A magyar etnikai pártok	465
Helyi önkormányzatok	471
Összegzés	473
Névmutató	475
A kötet szerzői	479

UKRAJNA

Regionalitás és etnikai jelleg az ukrajnai kisebbségi pártpolitikában*

FEDINEC CSILLA

A regionális megközelítés Ukrajnában, különösen a társadalomtudományok területén, a divatos kutatási irányzatok közé tartozik, miközben a kapcsolódó fogalmak meghatározásában nincs egység, mint ahogy a régió meghatározása a nemzetközi szakirodalomban is eltérő, illetve polémia tárgya. Szempontunkból Glib Makarov elméleti alapvetése¹ érdemel figyelmet, aki szerint a régió az államterület meghatározott része, amely gazdasági, politikai, kulturális jegyek és adott történelmi tapasztalatok alapján alkot egységet, s ugyanezen tulajdonságok különböztetik meg az országterület más részeitől. Ezzel szoros összefüggésben a regionalizmus – társadalmi-politikai mozgalom, melynek célja a regionális sajátosságok erősítése, a régió irányításában helyben részt vevő intézmények jogköreinek bővítése. Erre a folyamatra két irányból lehet befolyást gyakorolni: fentről jövően a regionalizáció keretében, illetve alulról szerveződően az etnoregionalizmus jegyében.

AZ ETNOREGIONALIZMUS FOGALMA

A regionalizáció azt jelenti, hogy az állam szubnacionális szinten bővíti a helyi önkormányzati szervek jogköreit, illetve a helyi szinteknek beleszólást enged az államberendezkedés reformfolyamataiba. Ukrajnában a regionalizációra általában úgy tekintenek, mint a nemzetállami konszolidációt akadályozó tényezőre.

* Készült az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont „A választási szabályozás fejlődése és a pártrendszerek működése Kelet-Közép-Európában” című inkubátor programja (2013–2015) keretében.

¹ Макаров, Гліб: *Регіоналізм як чинник політичного процесу у сучасному українському суспільстві*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Київ, 2005, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. A magyar szakirodalomban az etnoregionalizmus hasonló értelmezéséről vö. Győri Szabó Róbert: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Budapest, 2006, Osiris.

A maga során az etnoregionalizmus – egyrészt politikai mozgalom, melynek célja az adott régióban kompakt módon élő etnikai közösség pozíciójának erősítése vagy dominánssá tétele, másrészt meghatározott célokat szolgáló politikai nézetek összessége („területhez kötött etnopolitika”, „etnikai hovatartozás intézményesítése”).

Az etnoregionalizmus a krími tatár, az orosz, a magyar, a román, a bolgár és a ruszin etnikumhoz köthető. Ezek az etnikumok, az oroszok kivételével, döntően egy-egy régió kompakt lakosságát képezik. Ukrajna összlakosságához viszonyítva a nem ukrán és nem orosz lakosság részaránya ugyanakkor meglehetősen csekély, összesen sem éri el az 5%-ot. A legutóbbi, 2001-es népszámlálás során a választható, szabadon bevallható nemzetiségek között nem szerepelt a ruszin, azonban a 2012-ben elfogadott nyelvtörvény már nevesíti a hatálya alá eső közösségek sorában, ezzel azonban még nincs kezelve az *ex lex* állapot. A krími tatárok, a magyarok és a románok esetében a nyelvmegtartás 90% fölötti, a bolgárok esetében azonban alig haladja meg a 60%-ot. Az ország lakosságának mintegy 30%-a az oroszot tekinti anyanyelvének.²

Az érdekérvényesítés intézményesítettsége szempontjából a fenti etnikumok eltérnek egymástól. Az egyetlen közös pont a társadalmi szervezetek megléte. Az oroszok, a krími tatárok, a bolgárok, a románok és a ruszinok nem rendelkeznek saját etnikai pártokkal, a magyarok viszont igen. Ugyanakkor külön figyelmet érdemel a krími tatárok esete egy rendszerszintűvé fejlesztett példátlan politikai érdekérvényesítési szerv kiépítése okán.

A PÁRTOKKAL NEM RENDELKEZŐ KISEBBSÉGEK ETNOREGIONÁLIS TÖREKVÉSEI

Az 1980-as évek végétől egyre szaporodó kisebbségi társadalmi szervezetek számának pontos meghatározása nehézkes, mivel a különböző nyilvántartások ellentmondanak egymásnak, illetve nincs olyan rendszeres statisztikai adatközlési kötelezettség, mint például a politikai pártok esetében. A szakértők szerint a bejegyzett társadalmi egyesületeknek körülbelül 20-30%-áról mondható el, hogy tényleges tevékenységet fejtenek ki.³ A legszámosabbak egyébként az ifjúsági, a sport-, a veteránegyesületek, valamint a különböző etnikumok és felekezetek jogainak képviselői és védelmére alakult egyesületek. Egyes társadalmi egyesületek tekin-

² State Statistics Committee of Ukraine. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

³ Лойко, Лариса: *Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність*. Київ, 2005, Фоліант, 211, 216.

tetésben megfigyelhető, hogy a választások körüli időszakokban élénkül fel a tevékenységük, némely szervezetek nyíltan kötődnek a politikához, politikai erőkhöz.⁴

A 18–19. században Nyugat-Európa államaiban végbement nemzetiesítésnek ukrán szempontból egységes államterület hiányában nem volt esélye, a sokféle kis-orosz dialektusból kialakuló standard ukrán nyelv, illetve a 19. század második felében felvirágzó nemzeteszme sikeres programnak bizonyult, de uniformizáló hatás nélkül. A sokféle történelmi örökséget – egyebek mellett mentalitást, szocializációt – hordozó régiók közös határok közé rendezése a szovjet időszakban elért egy uniformizáló hatást, de az éppen nem az ukrán nyelv, hanem a „népek közötti érintkezés nyelve”, az orosz érdekében történt. Ezzel az örökséggel Ukrajna mind a mai napig nem birkózott meg. Az oroszok olyan nagy túlsúlyban vannak a többi kisebbséghez képest, s olyan közel van a számuk az államalkotó nemzetéhez, hogy az orosz nyelv regionális nyelvvé nyilvánítása gyakorlatilag szükségtelenné tenné az államnyelvet az ország egy nem csekély részén. Ennek a helyzetnek a feloldására való képtelenség a legtöbb politikai vihar okozója.

Az Ukrajnában ma élő orosz kisebbség – nemzetiség szerint mintegy 8 milliós, anyanyelv szerint pedig közel 15 milliós közösség – lélekszáma meghaladja egyes európai államok összlakosságát. „Az oroszok, pontosabban az orosz nyelvűek helyzetének és szerepének problematikája ma túlpolitizált az országban, mind bel-, mind külföldön politikai játszmák részévé válik. Bizonyos helyzetekben államközi feszültségeket is okoz, különösen akkor, amikor Oroszország fellép »határon túl élő honfitársainak védelmében«”.⁵ A politikai felhangok ellenére „az ország összes etnikuma tekintetében az elfogadottság tekintetében az oroszok a második helyen vannak (közvetlenül az ukránok után)”.⁶

Az oroszok számára a Szovjetunió felbomlása után egyaránt kihívást jelentett a nemzetépítés az anyaországban és a kisebbséggé válás az utódállamokban. Az Ukrajnában létrejövő orosz kisebbségi szervezetek igyekeztek nemcsak az orosz nemzetiségűeket, hanem az orosz anyanyelvű ukránokat, az orosz kultúra hordozóit általában képviselni, s valamennyi leginkább csak kulturális kérdésekkel foglalkozott.

Az orosz kisebbség elsősorban a kulturális autonómiához való jogait fogalmazta meg, különös tekintettel a nyelvi jogokra. Politikai kérdéseket orosz szervezetek csak a Krímben fogalmaztak meg – az egyetlen régióban, ahol az oroszok alkotják a lakosság többségét. A krími autonómia nem is szólt egyébről, minthogy ezzel

⁴ Тищенко, Юлія: *Аналіз становлення організації громадянського суспільства та демократичних процедур у регіонах України*. Київ, 2006. <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=5744&mode=thread&order=0&thold=0>

⁵ Arbenyina, Vira: Az oroszok Ukrajnában: társadalmi státus, közérzet, integrálódás. In Fedinec Csilla – Szereda Viktória (szerk.): *Ukrajna színeváltozása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök*. Pozsony, 2009, Kalligram, 353.

⁶ Uo. 355.

megelőzték a Krím elszakadását célzó orosz szeparatista törekvéseket.⁷ Az orosz társadalmi szervezetek szerepe meglehetősen marginális, nem jöttek létre orosz etnikai pártok azzal összefüggésben, hogy az orosz kötődésű – nemzetiség és/vagy anyanyelv – politikusok teljesen integrálódtak az ukrajnai hatalmi struktúrákba, így nem volt szükség külön közvetítő szereplőkre.⁸

A helyzet 2013 végén változott meg gyökeresen. A november végi vilniusi keleti partnerségi csúcson Ukrajna nem írta alá az Európai Unióval a társulási szerződést – ennek nyomán megindult belső tiltakozás erőteljes belpolitikai átrendeződéshez, majd súlyos fegyveres konfliktushoz vezetett. A fegyveres konfliktus mibenlétének fogalmi meghatározásában mind a belföld, mind a külföld rendkívül óvatos. Az azonban egyértelműnek látszik, hogy a konfliktusnak van etnikai bázisa, amit általában a nyelvkérdés körüli konfliktusokra fordítanak le. A hivatalos nyelvpolitika Ukrajnában folyamatosan arról szól, hogy az ukrán vagy az orosz nyelv használatát előmozdítsák, a másik háttérbe szorításával. A nyelvek használatát szabályozó jogszabályokat soha nem alkalmazták következetesen Ukrajnában, ami önmagában alkalmas volt arra, hogy a kérdés folyamatosan politikai kampánytémává váljon. A tényleges gazdasági, szociális problémákat megoldani képtelen politikai erők ezzel terelték el a figyelmet a problémákról. Így válhatott az átpolitizált nyelvkérdés 2013 végén, 2014 elején a gazdasági összeomlás előtt álló és politikailag instabil országban a politikai válság és a fegyveres konfliktus kitörésének egyik ürügyévé.⁹

Ukrajnában több mint kétszáz ezres bolgár közösség él. Zömmel Odesza megyében, valamint ezenkívül a történelmi Besszarábia és Zaporozsje megye azovi partvidékén élnek, ahol több mint kétszáz évvel ezelőtt telepedtek le. A társadalmi egyesületek legfontosabb célkitűzései: az anyanyelvű oktatás biztosítása és az 1944-es deportálások áldozatainak rehabilitálása. Ezzel ez a népcsoport áll a legközelebb a magyarokhoz. A magukat bolgároknak vallók alig több mint 60%-ának az anyanyelve a bolgár, mintegy 30%-uk az orosz, 5%-uk pedig az ukránt tartja anyanyelvének.¹⁰

Az Odesza megyei Bolgrádi járásban az 1991. december 1-i össz-ukrajnai referendummal egyidejűleg a polgárok helyi népszavazáson válaszolhattak arra a kérdésre, hogy támogatják-e a Bolgrádi járás határain belül a Bolgrádi Nemzetiségi Körzet megalakítását. A szavazáson részt vevő polgároknak több mint 83%-a, azaz mintegy 40 ezer ember támogatólag foglalt állást.¹¹ A Bolgrádi Járási Tanács jóváhagyta a Bolgrádi Nemzetiségi Körzetről szóló törvénytervezetet, amit az Odeszai

⁷ Sevel, Okszana: A krími tatár kérdés: politika, jogalkalmazás és retorika. In *Ukrajna színeváltozása...* (2009), i. m., 365.

⁸ Лойко, Лариса: *Громадські організації етнічних меншин...*, i. m., 245.

⁹ Csernicskó István: *Nyelvpolitika a háborús Ukrajnában*. Ungvár, 2016, 88, 117–118. o.

¹⁰ Лойко, Лариса: *Громадські організації етнічних меншин...*, i. m., 263–267.

¹¹ Воротнюк, Г.: Болгарский національний? Але в складі незалежної України. *Голос України*, 7 грудня 1991 р.

Megyei Tanács határozatban támogat, azonban már az ukrán parlament érdemben nem tárgyalta azt.

Ukrajnában a moldovánok és a románok két külön nemzeti kisebbséget alkotnak, ellentétben a szovjet időkkel, amikor az országban hivatalosan mindannyian moldovánok voltak, a 15 szovjet tagköztársaság egyike volt 1940-től a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaság – előtte ez a terület az ukrán tagköztársasághoz tartozó autonóm terület volt. A több mint 250 ezres moldován közösség tagjai zömmel a Dnyeszter és a Duna közti területen és Odesza megyében élnek hagyományosan, szoros kapcsolatot tartanak fenn Moldovával.

Ugyanakkor Románia és az ukrainai román egyesületek a moldovánokat románoknak szeretnék látni. A román diplomácia folyamatosan komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy Ukrajnában ne válasszák külön a moldovánokat és a románokat. Románia nem egy ízben sérelmezte, hogy Ukrajnában a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának védelme alá a román mellett a moldovánt is felvették.

Az ukrainai románok 150 ezret meghaladó közösségének zöme Kárpátalján és Csernyivci megyében (a történelmi Bukovina északi területén) él. A bukovinaiak 1989 után megfogalmazták a Romániához való csatlakozás gondolatát (Nagy-Románia), Kárpátalján pedig a román nemzetiségi járását.¹² Ukrajna parlamentje 1991. július 5-én elítélő határozatot hozott azzal kapcsolatban, hogy júniusban Románia parlamentje semmisnek nyilvánította a Molotov–Ribbentrop-paktumot, amely a románság szemében egyben Nagy-Románia újjászületésének lehetőségét is jelentette. Az ukrán parlamenti nyilatkozat többek között leszögezte: a paktum törvénytelenségének kimondása nem eredményezhet területi követeléseket Ukrajnával szemben, és Ukrajna elutasít minden erre irányuló törekvést.¹³

Az 1997-ben az ukrán–román alapszerződés¹⁴ megkötésével az esetleges határrevízió kérdése lekerül a kétoldalú kapcsolatok napirendjéről. Hosszú időn keresztül vitatkozott a két ország a Fekete-tengeri Kígyó-sziget, és a hozzá kapcsolódó kontinentális talapzat hovatartozásáról, amit az ENSZ Nemzetközi Bírósága döntött el Románia javára.¹⁵ Ma már csak a kettős állampolgárság kérdése hat zavarólag az egyébként kiegyensúlyozottnak tekinthető ukrán–román kapcsolatokra. Románia nem tiltja a kettős állampolgárságot, illetve könnyített eljárással szerezhetik meg

¹² Лойко, Лариса: *Громадські організації етнічних меншин...*, i. m., 273–279.

¹³ A dokumentum szövegét lásd. Україна: антологія пам'яток державотворення, Х–ХХ ст.: у десяти томах. Т. X. *Відродження й утвердження української державності (1987–2005 роки). Дорога до себе*. Редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ, 2009, Вид-во Соломії Павличко «Основи», 235–236.

¹⁴ Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією від 02.06.1997 р. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/642_003

¹⁵ International Court of Justice. Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), 2009. <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&code=ru&case=132&k=9>

a román állampolgárságot azok az ukrán állampolgárok, akik három nemzedéken belül fel tudnak mutatni valakit a családban.

Kárpátalja státuszáról az 1990-es évek első felében szóló vitákban az egyes esetekben szeparatizmusként értelmezett vagy beállított vonal elsősorban a Kárpátaljai Ruszinok Társaságához köthető, amely nem ismerte el az 1945-ös csehszlovák–szovjet egyezmény jogszerűségét, az utolsó legitim döntésnek az 1938 végén elfogadott podkarpatszka ruszi autonómiatörvényt tartotta. 1993. május 15-én Munkácson kikiáltották „Podkarpatszka Rusz ideiglenes kormányát”, amelynek szlovákiai és magyarországi tagjai is voltak. A kérdés mind a mai napig időről időre napirendre kerül mind a megyei tanácsban, mind ruszin körökben. Többek között 2008. október 25-én a Ruszinok II. Európai Kongresszusa Munkácson elfogadta „A ruszin államiság visszaállításának kikiáltásáról” szóló memorandumot. 2009. április 25-én Pardubicében (Cseh Köztársaság) pedig a kárpátaljai ruszinok első világkongresszusa határozatot hozott, miszerint 2009. december 1-ével megalapítja a Podkarpatszka Rusz Köztársaságot Munkács vagy Ungvár fővárossal. Ezt a határozatot és az Alkotmány elfogadását kellett volna jóváhagynia az európai kongresszusnak 2009. május 1-jén Ungváron, azonban ez nem történt meg.¹⁶ 2009 végén a kárpátaljai „Subcarpathia” Népi Egyesülés a megyei közigazgatási bírósághoz keresetet nyújtott be azzal kapcsolatban, hogy a bíróság nyilvánítsa jogellenesnek, hogy a megyei tanács és a megyei állami adminisztráció nem tett eleget az 1991. december 1-i népszavazás eredményének, és kötelezze a cselekvésre. A bíróság a keresetet elévülésre hivatkozva utasította el.¹⁷

A 2001-es népszámlálás adatsorában egyáltalán nem szerepel a ruszin nyelv. Ukrajna a Szovjetunió politikáját folytatja a ruszinok kapcsán: hivatalosan nem ismeri el sem a ruszin nemzetiség, sem a ruszin nyelv létét. A hivatalos álláspont szerint a ruszinok az ukrán nemzet egyik néprajzi csoportja, az általuk beszélt nyelv pedig az ukrán egyik nyelvjárása. Ugyanakkor a 2001. évi népszámlálás alkalmával Kárpátalján már regisztrálták a ruszinokat. Ekkor 10 090 fő (a megye összlakosságának 0,8%-a, a kárpátaljai ukrán nemzetiségűek 0,99%-a) vallotta magát ruszin nemzetiségűnek, és közülük 6724 (66,6%) a ruszint tekintette anyanyelvének. Ez az adat azonban nem mérvadó, mert a választható nemzetiségek között nem szerepelt a „ruszin”, ami nyilvánvalóan befolyásol(hat)ta a válaszadókat. Ugyanakkor a 2012-ben elfogadott nyelvtörvény így fogalmaz: „7. cikk. [...] 2. A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája szövegértelmezése szerint Ukrajna regionális nyelveihez vagy kisebbségi nyelveihez – amelyek esetében alkalmazandók a regio-

¹⁶ Zan Mihajlo: Etnikai folyamatok Kárpátalján. In Fedinec Csilla – Vehes Mikola (főszerk.): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Budapest, 2010, Argumentum – MTA Kisebbségkutató Intézet, 447.

¹⁷ Ходаківський, Михайло: Автономія Закарпаття в контексті грудневого референдуму 1991 року. *Правова держава*. Щорічник наукових праць. Випуск 22. Київ, 2011, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 133.

nális vagy kisebbségi nyelvre vonatkozó jelen törvény intézkedései – a következő nyelvek tartoznak: az orosz, a belarusz, a bolgár, az örmény, a gagauz, a jiddis, a krími tatár, a moldáv, a német, az újbörs, a lengyel, a roma, a román, a szlovák, a magyar, a ruszin, a karaim, a krimcsak. 3. Minden, e cikk második pontjában kijelölt nyelvvel kapcsolatos, a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatára jelen törvényben előírt intézkedés alkalmazásra kerül abban az esetben, amikor a regionális nyelvet beszélő személyek száma, akik az adott területen élnek, a lakosság 10 százalékát vagy ennél többet teszi ki.”¹⁸ A nyelvtörvénynek köszönhetően 2013 decemberében, első fejskéként, a Munkácsi járás három településén a helyi önkormányzatok döntése alapján regionális lett a ruszin nyelv.¹⁹

A KRÍMI TATÁR POLITIKAI ÉRDEKKÉPVISELET SAJÁTOS ESETE

Ukrajnát közigazgatásilag – nem számítva a különleges státuszú városokat – 24 megye és a Krími Autonóm Köztársaság alkotja. Az utóbbinak sajátos helye van az ország közigazgatási egységei között. Az ország tizenöt fejezetből álló alkotmányának egy teljes fejezete, a X. foglalkozik ezzel a régióval. E szerint a Krími Autonóm Köztársaság Ukrajna elidegeníthetetlen része (134. cikkely), saját alkotmánya, kormánya és parlamentje van, melyek azonban nem hozhatnak az ország alkotmányával ellentétes döntéseket.²⁰ A Krími Autonóm Köztársaságnak 1998-ban elfogadott alkotmánya I. fejezetének 1. cikkelye megismétli az ország alkotmányának azt a kitételét, hogy az autonóm köztársaság Ukrajna elidegeníthetetlen része, a 2. cikkelyben pedig megfogalmazza, hogy az autonóm köztársaság jogi státusa Ukrajna Alkotmányán alapszik.²¹

A két alkotmány közös vonása, hogy egyértelműen megkerüli az autonómia típusának konkrét meghatározását. Ez a körülmény nyilvánvaló összefüggésben van az előzményekkel. A szovjet időszakban az ország területe tagköztársaságokból tevődött össze, melyek száma időről időre változott, megalakulásakor négy, a felbomlás pillanatában tizenöt tagköztársaságból állt. A nagyobb kiterjedésű tagköz-

¹⁸ Vö. Fedinec Csilla – Csernicskó István: Nyelvtörvény Saga Ukrajnában: A lezáratlan 2012-es fejezet. *Kisebbségkutatás* (2012) Vol. 21. No. 3. 568–609; М. Товт – С. Черничко: *Научно-практический комментарий Закона Украины «Об основах государственной языковой политики» (с приложениями)*. ВОО «ПОД «Русскоязычная Украина», 2013, Киев.

¹⁹ Regionális nyelv lett a ruszin Kárpátalja néhány községében. <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/24199-regionalis-nyelv-lett-a-ruszin-karpatalja-nehany-kozsegeben>

²⁰ Ukrajna hatályos Alkotmánya (1996): <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

²¹ A Krími Autonóm Köztársaság Alkotmánya (1998): <http://www.rada.crimea.ua/bases-of-activity/konstituciya-ARK>

társaságokban a megyei rendszer volt érvényben, ez alól kivételt képezett a kisebb területi kiterjedésű három balti, valamint a moldáv és az örmény tagköztársaság. Ezenkívül az orosz tagköztársaságnak nagyobb területi egységei, úgynevezett országrészei, ezen belül nemzetiségi járásai voltak, illetve az OSZFSZK (Orosz Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság), az Azerbajdzsán, a Grúz, a Tadzsik, az Ukrán, az Üzbég SZSZK területén belül autonóm tagköztársaságokat is létrehoztak. A Krími Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság az OSZFSZK-hoz tartozó közigazgatási terület volt 1945-ig, amikor a lakosság többségét adó krími tatárokat erőszakosan kitelepítették a félszigetről, ezzel egyidejűleg az autonóm tagköztársaság státust megszüntették, ez is az orosz tagköztársaság egyik megyéje lett 1954-ig, amikor – az 1654-es perejaszlavi szerződés megkötésének 300. évfordulóján – az Ukrán SZSZK-hoz csatolták. A perejaszlavi szerződés a Bohdan Hmelnickij-féle Lengyelországgal szembeni függetlenségi háborúnak az az állomása, amelynek interpretálása mind a mai napig vitákra ad okot. A semleges meghatározás szerint a megállapodás tisztázta a viszonyt a kozák hadak és a moszkvai állam között. A tényleges következmény az volt, hogy az ukránok lakta lengyel területek orosz fennhatóság alá kerültek. A tény a szovjet történettudomány az „újraegyesítés” szakkifejezéssel interpretálta, amit a későbbi korok területgyarapodásaira is érvényesítettek. A jelenkori ukrán történetírás a kozák időkkel kapcsolatban a fogalmat vitatja – mivel ukrán etnikai területet egyik idegen államtól egy másik idegen államhoz csatoltak; viszont más a helyzet, amikor értelmezésükben ukrán etnikai területek összekapcsolásáról van szó.²²

1991-ben, még Ukrajna függetlenedése előtt, a Krím ismét autonóm köztársasággá vált az Ukrán SZSZK keretén belül. Ezt a státusát megőrizte a függetlenedés után is, bár hosszú csatározás folyt Kijev és Szimferopol között a krími autonómia jellegéről a külön krími alkotmány 1998 decemberében történt elfogadásáig. „Az ukrán kormány, a belföldi és a külföldi megfigyelők egy része az alkotmány jóváhagyását úgy kommentálta, hogy ezzel megoldották a »krími problémát« – elejét vették a Krím elszakadását célzó orosz szeparatista törekvéseknek azzal, hogy megerősítették a félszigetnek mint Ukrajna szerves részének státusát, ugyanakkor több kérdésben önálló döntési jogkörrel ruházták fel a régiót. Azonban sem Kijev, sem Szimferopol nem lehetett maradéktalanul elégedett a végre megkötött kompromisszummal, mert az alkotmány teljes mértékben ignorálja a több mint 260 ezer krími tatár érdekeit, akik számára a megelőző évtizedben tették lehetővé a visszatelepedést a közel fél évszázaddal korábban bekövetkezett deportálás után, s immár a félsziget 2,5 millió, zömében orosz lakosságának 12%-át teszik ki.”²³

²² Lásd Kárpátalja példáját 1945-ben.

²³ Sevel, Okszana: A krími tatár kérdés: politika, jogalkalmazás és retorika. In *Ukrajna színeváltozása...* (2009), i. m., 365.

Az ország alkotmányának 133. cikkelye szerint Szevasztopol (Ukrán Haditengerészeti és az orosz Fekete-tengeri Flotta támaszpontja) és Kijev (ország fővárosa) „speciális önkormányzati státusszal”²⁴ rendelkeznek, amit Ukrajna törvényei részleteznek, ám ezek a törvények mind a mai napig nem születtek meg. Ily módon a Krími Autonóm Köztársaság területén belül is van egy (ugyancsak meghatározatlan státuszú) autonóm egység.

Az ország és az autonóm köztársaság alkotmányának homályossága a terület jogi státuszának közelebbi meghatározását illetően abból fakad, hogy az elsődleges cél a „szeparatizmus” megakadályozása volt, így módon beszélhetünk területi autonómiáról, nem pedig valamely etnikai közösségnek nyújtott engedményről. „Az orosz közösség domináns helyzete a formálisan nemzetek feletti autonómiát a sajátos, orosz alapú identitás előretolt bástyájává tette.”²⁵

Az ország Alkotmánya (1996) „ukrán nemzetről”, valamint „öslakos népekről” és „nemzeti kisebbségekről” beszél. Ez az egyetlen jogszabály, amelyben az „öslakos” fogalma előfordul. Az öslakosok úgy különböztethetők meg a bevándorlóktól, a nemzeti kisebbségektől, hogy a gyarmatosításhoz kötik a definíciót (azok, akik a gyarmatosítók megérkezése előtt az adott területen éltek, pl. Észak-Amerikában az indiánok). Ugyanakkor már Will Kymlicka is felhívja a figyelmet, hogy az „öslakos”²⁶ hivatkozás megjelent olyan népeknél is, mint pl. a krími tatárok, a romák, az abházok, a csecsenek, a tibetiek stb.²⁷

A krími tatárok 98,1%-a kompakt módon a Krím-félszigeten él. Fontos sajátosság, hogy a krími tatárok álláspontja szerint a krími tatárok (valamint a karaimok és a krimcsakok) inkább őshonos nép, mintsem nemzeti kisebbség Ukrajnában, mivel nincs anyaországuk. Minimális programjuk magában foglalja a krími tatár autonómia megteremtését, de megfogalmazódtak radikális elképzelések is, például a Krím-félszigetet magában foglaló önálló állam megteremtése. Folyamatosan képviselt feladat a küzdelem a képviselést a helyi tanácsokban, a kijevi és a szimferopoli parlamentben. Mind az országos, mind a krími parlamentnek volt olyan ciklusa, amikor egyetlen krími tatár képviselő sem vehetett részt a törvényhozásban.

Az országos törvényhozásba a krími tatárok a jobboldali pártokhoz kapcsolódva tudtak képviselőt küldeni. A kijevi parlament egyetlen krími tatár képviselője 1998 óta Musztafa Dzsemiljov.²⁸ 1991 és 2013 között a Medzslisz elnöki tisztét töltötte be. A Medzslisz új elnöke 2013 ősze óta Refat Csubarov, aki a krími parlamentben a vele együtt öttagú Kurultáj-RUH (az utóbbi az Ukrán Nemzeti Mozgalom köz-

²⁴ Vö: special-status municipality.

²⁵ Нагорна, Лариса: *Регіональна ідентичність: український контекст*. Київ, 2008, ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 168.

²⁶ Vö. indigenous peoples.

²⁷ Kymlicka, Will: *Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity*. Oxford–New York, 2007, Oxford University Press, 265.

²⁸ <http://gapp.rada.gov.ua/mps/info/page/2394>

keletű rövidítése) elnevezésű frakció vezetője.²⁹ A legutóbbi, 2010-es önkormányzati választások eredményeképpen a krími tatároknak a városi és járási tanácsokba több mint 120 képviselője került be, a községi és nagyközségi tanácsokban az 5543 képviselői helyből 870-et szereztek meg (egyedül ezen a szinten vannak számárányuknak megfelelően képviseltetve), illetve 22 községi, illetve nagyközségi tanács vezetője került ki a soraikból.³⁰

Noha a krími tatároknak nincs etnikai pártja, mégis sajátos esettel állunk szemben. A krími tatárok politikai képviselete a parlamenteken kívül két pólus, a Medzslisz és a Krími Tatár Népfront köré szerveződik. A támogatottság alapján a politikai követelések első számú megjelenítője a Kurultáj³¹ által először 1991 júniusában – tehát az ország de facto függetlenedése (1991 augusztusa) előtt – megválasztott harminchárom tagú Medzslisz.³² Saját megfogalmazásukban a Medzslisz a „nemzeti parlament” szerepét tölti be, de nem párhuzamos struktúra az állami szervekkel, ugyanakkor nem kívánják sem társadalmi szervezetként, sem pártként bejegyeztetni, mert ezzel a lépéssel a szervezet csak egyike lenne a számos krími tatár egyesületnek, azaz elszürkítené, kisebbitené a szerepét, az egy a sok közül szerep a hatalom érdekeit szolgálná. Ezzel egyidejűleg a hatalom sem érdekelt a hivatalossá tételben attól való félelmében, hogy ezzel esetlegesen precedenst teremtené a többi etnikum számára.

A 2011 óta elérhető hivatalos honlapon található információ szerint: „A krími tatár nép Medzslisze a Kurultáj ülésszakai közötti időszakban a krími tatár nép egyetlen legfelsőbb meghatalmazott képviseleti-végrehajtó szerve, amelyet a Kurultáj választ meg a küldöttek soraiból. A Medzslisz alapvető feladata a szovjet állam által a krími tatárokkal szemben elkövetett genocídium következményeinek felszámolása, a krími tatár nép nemzeti és politikai jogainak újjáélesztése és a szabad nemzeti-állami önrendelkezéshez való jogának biztosítása saját nemzeti lakóterületén.”³³ A Medzslisz a nemzetközi jog és Ukrajna jogszabályainak betartásával, azoknak nem ellentmondva működik. A Medzslisz székhelye Aqmescit, azaz Szimferopol, a Krím fővárosa. A Medzslisz elnöke, ahogy már említettük, 1991 és 2013 között Musztafa Dzsemiljov, újjabban pedig Refat Csubarov.³⁴

2008-ban a Medzslisz rendeletet fogadott el „a krími tatár nép helyi nemzeti önkormányzati szerveiről”, amely helyi és regionális medzsliszek létrehozását mondta ki közvetlen, titkos választások útján. A rendelet I/1.1. pontja szerint: „A krími tatár nép nemzeti önrendelkezésének helyi szervei a krími tatárok önkormányzatá-

²⁹ A krími tatár Medzslisz honlapja: <http://qtmm.org/ru>

³⁰ Uo.

³¹ Vö. Qurultay of the Crimean Tatar people – krími tatár nemzeti kongresszus.

³² Vö. Mejlis of the Crimean Tatar people – krími tatár képviseleti testület, parlament.

³³ A fordítás az orosz változat alapján történt; az angol változatban a hangsúlyos rész megfogalmazása: „implementation of its right to free national self-determination in its national territory”.

³⁴ <http://qtmm.org/ru>

nak megtestesítői, melyet a krími tatár nép Kurultája és a krími tatár nép Medzslisz határozatainak végrehajtására, valamint azért választanak meg a saját soraikból, hogy önállóan vagy együttműködve a végrehajtó hatalom helyi szerveivel és a helyi önkormányzatokkal megoldják az adott közigazgatási egység területén élő krími tatárok mindennapi életével kapcsolatos feladatokat.”³⁵ A Medzslisz hivatalos weboldalának – ahol a jelen rendelet szövege is megtalálható – külön érdekessége, hogy a krími tatár mellett oroszul adja a legteljesebb tájékoztatást, utána következik az angol, és a legkevésbé informatív az ukrán nyelvű változat.

Knut Vollebaek, az EBESZ nemzeti kisebbségi főbiztosa 2013 augusztusában a krími tatárok kérdésével foglalkozó jelentésében³⁶ felhívta a figyelmet arra, hogy az 1980-as évek vége óta mintegy 266 ezer krími tatár és több ezer egyéb nemzetiiség képviselője (örmények, bolgárok, németek és görögök) tért vissza a félszigetre, akiket a szovjet rezsim az 1940-es években etnikai alapon tömegesen kitelepített a Krímről. Ukrajna nem volt sem gazdaságilag, sem társadalmilag felkészülve az erőteljes migrációs hullámra, ami számos negatív következménnyel járt. Kijev és a helyhatalmi szervek erőfeszítései ellenére máig vannak megoldatlan problémák.

A jelentés megállapítja többek között, hogy a Kurultajt és a Medzsliszt a krími tatárok többsége saját képviseleti testületeinek tartja. Az össz-krími Medzsliszen kívül ma már a testületnek 250 helyi szervezete van, melyek 22 regionális Medzsliszbe tömörülnek. A kisebb ellenzéki szervezeteket pedig az ezzel nagyjából egy időben keletkezett ún. Krími Tatár Népfront egyesíti, amely immár nyíltan konfrontálódik a Medzslisszel, és küzd a krími tatárok képviseletének jogáért. A Medzslisz és a krími hatóságok, valamint Kijev kapcsolatát bonyolítja, hogy a Medzslisz nem hajlandó hivatalosan bejegyeztetni magát, az utóbbiak pedig nem hajlandók elismerni hivatalosan önkormányzati szervként. A Népfront pedig társadalmi egyesületek szövetsége, nem pedig pártoké.

A nemzeti kisebbségi főbiztos jelentésének politikai részvételre vonatkozó 4. fejezetében Kijev és a Krími Autonóm Köztársaság kormánya felé tett ajánlások sorában a legelső, hogy: „felül kell vizsgálni a Medzslisz elvi el nem ismerésének politikáját. Annak ellenére, hogy a Medzslisznak a mai napig nincs világos jogi státusa, a krími tatár közösség döntő többségét képviseli, és mint ilyen, lehetőséget kell biztosítani számára, hogy hatékonyan részt vegyen az irányítás folyamatában, ezenközben inkluzív módon kell viszonyulnia a részvételhez. A Medzslisz jogi státuszáról széles körű társadalmi egyeztetés keretében kell megállapodni. A hatalomnak vissza kell térnie a pragmatikus együttműködés gyakorlatához.” Ugyanitt a krími tatár közösséghez szóló egyetlen ajánlás: „a krími tatár közösséget alkotó

³⁵ Uo.

³⁶ *The integration of formerly deported people in Crimea, Ukraine: Needs assessment.* OSCE High Commissioner on National Minorities, 2013. <http://www.osce.org/hcnm/104309>

minden csoportnak el kell ismernie, hogy a vélemények pluralizmusa és a belpolitikai versengés a demokratikus társadalom elválaszthatatlan velejárója.”³⁷

Konsztantyin Bondarenko politikai elemző véleménye szerint az EBESZ-jelentés előzménye a krími helyzet kiéleződése 2013 elején. A Krímen elbocsájtottak több tucat hivatalnokot, akik annak idején a Medzslisz ajánlásával tölthették be pozíciójukat. Elbocsátásukra a Medzslisz azzal reagált, hogy Anatolij Mogiljov krími miniszterelnököt feljelentették az ügyészségen a krími tatárokkal szembeni elfogultsággal vádolva, illetve ismételten elutasította, hogy társadalmi szervezetként jegyeztesse be magát. Refat Csubarov az őshonos népek védelméről szóló ENSZ-nyilatkozatra hivatkozva megfogalmazta, hogy a szintén őshonos krími tatároknak joguk van az önrendelkezéshez. Ezt írásban eljuttatta a különböző európai testületekhez. Az EBESZ-jelentés ennek nyomán született meg. Bondarenko véleménye szerint a Medzslisz elismerése a Krímben többségben élő oroszok tiltakozását váltaná ki. A Medzslisz azonban továbbra is kiáll a területi autonómia követelése mellett etnikai alapon. Csubarov szerint az oroszoknak van anyaország, a krími tatároknak nincs; az oroszokat, éljenek bárhol is, megvédi az erős Oroszország, a krími tatároknak pedig joga van az önrendelkezésre őshazájukban (történelmi hazájuk területén).³⁸

A hatalom kísérletet tett a Medzslisz legalább részbeni hivatalos keretek közé terelésére. 1999-ben az akkori államfő, Leonid Kucsma felállította az Államelnöki Hivatalban a Krími Tatár Nép Képviselőinek Tanácsát tanácskozó testület minőségében. A Medzslisz és a tanács összetétele egészen 2010-ig azonos volt, amikor is Viktor Janukovics államfő a tanács tagjainak létszámát 33-ról 19-re csökkentette, s közülük immár csak 8-an kerültek ki a Medzslisz tagjai közül, a többiek az ellenzék soraiból verbuválódtak, kiváltva ezzel a Medzslisz felháborodását, mindazonáltal képviselői továbbra is részt vesznek a testület munkájában. Az újjászervezett testület elnöke Lentun Azezijev, aki a krími parlament aktív képviselője (a baloldali Regiók Pártja színeiben), az 1990-es évek elején a Krímen miniszterelnök-helyettes, illetve a deportált népek ügyeivel foglalkozó bizottság elnöke, 1998 és 2002 között a Krím miniszterelnöke (a hivatalos formula szerint, akárcsak az ország miniszterelnöke esetében: a minisztertanács elnöke) volt.³⁹

A krími tatárok legnagyobb képviseleti szerve tehát több mint két évtized után is nélkülözte a hivatalos státuszt, azonban így is a legerősebb és legszámosabb érdek-képviseleti intézmény volt. Jelentősen megváltozott Kijev hozzáállása a krími tatár kérdéshez a második Majdan (2013-14 fordulója) után eluralkodó krízishelyzet-

³⁷ Uo.

³⁸ Ивженко, Татьяна: Крымский Меджлис претендует на официальный статус. *Независимая газета-Online*. 03.09.2013. http://www.ng.ru/cis/2013-09-03/1_crym.html?print=Y

³⁹ A Krími Tatár Nép Képviselőinek Tanácsa (az ukrán államfő hivatala szervezeti egysége) honlapja: <http://crimttatar.com/>

ben, illetve félszigetnek 2014 márciusában orosz fennhatóság alá kerülésével. 2014 márciusában az ukrán parlament nyilatkozatot fogadott el a krími tatár nép jogainak szavatolásáról az ukrán államban.⁴⁰ A dokumentum szerint a szuverén és független ukrán állam keretein belül garantált a krími tatár nép önrendelkezési jogának védelme és megvalósítása, többek között Ukrajna elismeri a Medzsliszt a krími tatár nép Kurultájának végrehajtó szerveként, magát a Kurultájt e nép legfelsőbb képviselőjeként, valamint Ukrajna elismeri az ENSZ nyilatkozatát az őslakos népek jogairól és azok védelméről. Ugyanakkor szülőföldjükön a helyi ügyész kezdeményezésére a félsziget bírósága a Medzsliszt extrém, terrorista szervezetnek nyilvánította, és mint ilyet az Orosz Föderáció Igazságügyi Minisztériuma feltette azon szervezetek listájára, amelyek tevékenysége tiltott az ország területén,⁴¹ megfosztva ezzel a krími tatárokat e sajátságos, a nép többsége által elfogadott, és a maga módján hatékony képviseleti, érdekvédő és érdekérvényesítő intézménytől.

A MAGYAR ETNIKAI PÁRTOK

Ukrajnában csak a magyaroknak vannak névleges etnikai pártjaik, ami több szempontból rendkívüli. Többek között azért, mert a kisebbségek számára elméletileg lehetetlen vállalkozást realizáltak: a politikai pártokról szóló törvény értelmében legalább 10 ezer támogató aláírásra van szükség a szavazásra jogosult állampolgároktól a megyék nem kevesebb mint kétharmadában, és azon belül a megyéket alkotó járások nem kevesebb mint kétharmadában (II. fejezet 10. cikk).⁴² A KMKSZ Ukrajnai Magyar Párt (KMKSZ UMP) 2005. február 17-én, az Ukrajnai Magyar Demokrata Párt (UMDP) pedig 2005. március 24-én lett bejegyezve. A pártalapítások indoka a 2006-os választásokra való felkészülés volt: a módosított választási törvény értelmében csak bejegyzett párt indíthatott jelölteket a parlamenti választásokon.⁴³ Az elsődleges és reális cél az önkormányzati helyek betöltése volt. A két alakulat nem működik pártként, a pártként azonosítást lehetővé tevő jogi procedura a törvényi keretek közötti politikai képviseletet teszi lehetővé a helyi önkormányzatokban. A tényleges működő szervezetek továbbra is a társadalmi szervezetként

⁴⁰ Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави» № 1140-VII від 20.03.2014 р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1140-18>

⁴¹ Заборона меджлису в Криму: подробиці. <https://www.rbc.ua/ukr/news/zapret-medzhilisa-krymu-podrobnosti-1461078101.html>

⁴² Закон України «Про політичні партії в Україні». <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2365-14>

⁴³ Закон України «Про вибори народних депутатів України». <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>

bejegyzett KMKSZ (Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség) és az UMDSZ (Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség).

A két formalizált párt bejegyzése óta a vizsgált időszakban három parlamenti választást tartottak: 2006-ban, 2007-ben és 2012-ben. A 2006-os választások magyar szempontból minden korábbinál sikertelenebbek voltak. A magyar pártok méretükénél fogva nem tudtak országos listát állítani, ukrán pártoktól mindkét szervezet kapott ajánlatot, azonban igen távol a befutó helyektől. 1994 óta először nem lett magyar képviselője a kijevi törvényhozásnak.⁴⁴

A 2007-es előrehozott választások alkalmával ismét csak nem működött együtt a két magyar párt, de mindkettő jelöltje felkerült egy-egy nagy párt listájára, ezúttal sem sikerült azonban bejutniuk a törvényhozásba. Kovács Miklós KMKSZ UMP színeiben a 99. helyre került a regnáló államfő, Viktor Juscenko pártja, a Mi Ukrajnánk (Nasa Ukrajina) listáján, ugyanazon a listán, ahol a Mi Ukrajnánk kárpátaljai megyei tanácsi frakcióvezetője csak a 180. helyett kapta meg. Az Ukrajnai Szocialista Párt listáján pedig a 11. helyre került az UMDP képviselőjében Tóth Mihály. Ha a szocialisták egyáltalán bekerültek volna a parlamentbe, amire megvolt az esélyük, akkor Tóth biztos befutó. Ugyanakkor Kovácsnak csak látszólag előkelő listás helye eleve nem kecsegtetett sok reménnyel.⁴⁵

2012-ben az ukrajnai magyar politikai erők kétféle stratégiát választottak a választásokon való megmérettetéshez. A KMKSZ UMP három egyéni jelöltet állított a hat kárpátaljai választási körzetből háromban: a 68. sz. ungváriban Brenzovics Lászlót, a 69. sz. munkácsiban Gulácsi Gézát, a 73. sz. nagyszőlősiben pedig Kovács Miklóst. Mindhárom jelölt betűhíven egyező programmal indult, melynek főbb pontjai: Ukrajna európai uniós integrációja, a kisebbségi nyelvi jogok megadása a 10%-os küszöb fölött, az egyházi vagyon visszaadása, a sztálini terror áldozatainak rehabilitálása és kárpótlása, Kárpátalja önkormányzati státusának megadása az 1991-es népszavazás eredményei alapján, valamint a magyar többségű Tisza-melléki járás létrehozása.⁴⁶

Az UMDP nem indított egyéni jelölteket, hanem a Régiók Pártjával kötött választási szövetséget, aminek eredményeképpen Gajdos István a párt listájának 74. helyére került. Ugyanezen a listán szerepelt a román kisebbségi jelölt is.

A magyar pártok által választott kétféle stratégia háttere nyilvános sajtóanyagokból rekonstruálható. A magyar választási körzet és a Tisza-melléki járás ügye

⁴⁴ Darcsi Karolina: Az ukrán választási rendszer változásainak hatása a kárpátaljai magyar érdekképviselői lehetőségeire. *Pro Minoritate* (2013) No. 4., 71.

⁴⁵ Uo. 72; Fedinec Csilla: Parlamentarizmus Ukrajnában és a kárpátaljai magyarok. In *Ukrajna színeváltozása...* (2009), i. m., 133.

⁴⁶ Одномандатний виборчий округ № 68. <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP033?PT-001F01=900&pf7331=68>; Одномандатний виборчий округ № 69. <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP033?PT001F01=900&pf7331=69>; Одномандатний виборчий округ № 73. <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP033?PT001F01=900&pf7331=73>

az a két neuralgikus pont, amelyek miatt a Magyar–Ukrán Kisebbségi Kormányközi Vegyes Bizottság 2011. december 19–20-án Budapesten megtartott XV. ülése a jegyzőkönyv aláírása nélkül ért véget, amire korábban nem volt példa. Kovács Miklósnak, a KMKSZ elnökének értékelése szerint „hidegháborús hangulat” uralta az ülést.⁴⁷ A nemzetpolitikai államtitkárság azt közölte az MTI-vel, hogy „örvendetes, hogy a két félnek a kérdések zömében sikerült megállapodnia, melyek legtöbbje az oktatást és a kultúrát érinti. [...] A magyar fél a még megoldásra váró fontos ügyek sorából kiemelte a magyar többségű választóköri kialakítását a 2012 októberében esedékes parlamenti választásokon, illetve a Tisza-melléki járás létrehozásával kapcsolatos további konzultációt.”⁴⁸ Sajátos módon a magyar fél magyar vonatkozású igényeivel párhuzamosan az ukrán delegáció is magyar kérdésben próbált eredményt elérni; ugyancsak az MTI megfogalmazásában: „Az ukrán fél – a magyar kormány korábbi döntésével szemben – kiállt amellett, hogy az Ukrán Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ)⁴⁹ is adhasson ajánlást a schengeni vízumigényléshez. Mint ismeretes, a kormány az UMDSZ-nek ezt a jogát a magyar igazolványok kiadásával kapcsolatos visszaélések miatt vonta meg.”⁵⁰

Az ígéret ellenére a konzultáció a vegyes bizottság keretében nem folytatódott, azonban a 2012-es parlamenti választásokat megelőzően a magyar kormány megpróbált ismételten közbenjárni Kijevben annak érdekében, hogy a kárpátaljai választási körzetek között legyen „magyar körzet” is, ahol esély mutatkozik magyar parlamenti képviselő megválasztására. A „magyar körzet” megbukott a helyi hatalmi harcok tényezőjén, illetve közrejátszott az is, hogy egyes ukrán politikai erőkből felerősítette a nacionalista felhangokat, a nemzetbiztonsági kockázatra hivatkozás elemét, hogy együttesen jelentkezett a Tisza-melléki járás létrehozásának már az 1990-es években felmerült, most újból elővett ügye, illetve az a tényező, hogy Magyarország az ukrán magyarok számára is megnyitotta az egyszerűsített honosítás (a magyar állampolgárság felvételének) lehetőségét, noha Ukrajna nem ismeri el a kettős állampolgárság intézményét.⁵¹ Azonban az államközi kapcsolatok romlásának megakadályozására, Kovács Miklós beszámolója szerint, „az ukrán ál-

⁴⁷ *Nem irtak alá jegyzőkönyvet.* Magyar–Ukrán Kisebbségi Kormányközi Vegyes Bizottság. Kárpátalja 2011. december 23. No. 571. <http://www.karpataljalap.net/2011/12/23/nem-irtak-ala-jegyzokonyvet>

⁴⁸ *A magyar–ukrán vegyesbizottság újrakezdte az egyeztetést.* (MTI-fidesz.hu) <http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=176222>

⁴⁹ A párttá alakulás mellett nem szűntek meg a társadalmi szervezetek sem – a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) és az Ukrán Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) –, sőt, amikor a párt szerepléséről van szó, a nyilvánosságban gyakran az egyesületi néven emlegetik azokat például a sajtóban. Ez is alátámasztja, hogy a „pártfunkcióra” gyakorlatilag csak papíron van szükség.

⁵⁰ *A magyar–ukrán vegyesbizottság újrakezdte az egyeztetést.* (MTI-fidesz.hu) <http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=176222>

⁵¹ A választás tétje, avagy: így választunk mi. *Kárpáti Igaz Szó*, 2012. október 22. <http://kiszo.hhrf.org/?module=news&target=get&id=10943>

lamvezetés felajánlotta a magyar államvezetésnek, hogy a Régiók Pártja választási listáján bejuttatják a Legfelsőbb Tanácsba a kárpátaljai magyarság képviselőjét. [...] a magyar kormányzat helyállt ebben a kérdésben, kitartott azon elvi álláspont mellett, hogy a választások tétje a kárpátaljai magyarság érdekképviselése, s nem a parlamenti jelenlét [...] Magyarország azért nem ment bele az ukrán ajánlatba, hiszen korábban nem magyar képviselőt kértek Kijevtől, hanem magyar körzetet, amit viszont az ukrán fél nem teljesített [...].”⁵²

Ez a döntés új helyzetet teremtett az Ukrajnai Magyar Demokrata Párt számára, mondhatni pozícióba hozta: a kormánypárt, a Régiók Pártja ugyanis esélyes listás helyet ajánlott fel a képviselőjének, hogy mégiscsak megoldja a két ország kapcsolatát a vegyes bizottsági munka felfüggesztése miatt immár érdemben befolyásoló magyar parlamenti képviselő kérdését. Az UMDP a 2010-es elnökválasztás alkalmával ugyan stratégiai szövetséget kötött a később győztes államfőjelölthöz kötődő Régiók Pártjával, képviselője bekerült a nyelvtörvényt előkészítő bizottságba és az alkotmányozó közgyűlésbe is, azonban egész eddig a pillanatig semmilyen szinten nem került szóba a parlamenti listás hely lehetősége.

A 2012. októberi választási eredmények alapján Gajdos István elnyerte a parlamenti mandátumot – egyúttal azonban összeférhetetlenség miatt le kellett mondania etnikai összetételét tekintve a legmagyarabb kárpátaljai város, Beregszász polgármesteri székéről. 2013-ban megtartott beregszászi polgármester-választáson 19 jelöltet regisztráltak, akik közül 9-en visszaléptek. Az elinduló 10 jelölt között volt az UMDP és a KMKSZ UMP jelöltje is. Az utóbbi a szavazatok alig több mint 10%-át, a győztes Babják Zoltán pedig mintegy 55%-át szerezte meg (50,7%-os választási részvétel mellett). Babják mint pártonkívüli, de az UMDP jelöltjeként és a Régiók Pártja által is támogatva indult.⁵³

Gajdos István az alapítástól 2006 augusztusáig volt az UMDP elnöke – utóda 2013 októberéig Vass Tibor, 2014 januárjától pedig Péter Csaba –, az UMDSZ-nek viszont 2002 óta az első embere. Hivatalos parlamenti honlapja szerint a képviselő pártonkívüli.⁵⁴

⁵² A KMKSZ önállóan indul a választásokon. Választmányi ülés Bustyaházán. *Kárpátalja*, Vol. XII. No. 27. (599.) 2012. július 6., <http://www.karpataljalap.net/2012/07/06/kmksz-onalloan-indul-valasztasokon>. Egyébként csak a 2013-ban elfogadott új választási törvény rendezte a nemzeti választási körzetek kérdését. Ugyan a választási körzetek határait a Központi Választási Bizottság jelöli ki, de ezzel megvan a magyar körzet kialakításának a törvényi feltétele. *Закон України «Про вибори народних депутатів України»*. Редакція від 09.06.2013, підстава 245-18. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>

⁵³ Babják Zoltán Beregszász polgármestere! *Kárpáti Igaz Szó Online*. <http://kiszo.hhrf.org/?module=news&target=get&id=13638>; lásd még a hivatalos végeredményt: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2010/WP0011>

⁵⁴ <http://gapp.rada.gov.ua/mps/info/page/5610>

A választópolgároknak 57,99%-a – mintegy 21 millió szavazó – járult az urnákhoz; a legtöbben Lemberg megyében (67,12%), a legkevesebben pedig Kárpátalján (51,61%) tanúsítottak aktív érdeklődést. A kampány során a lejáratástól a jövőt illető pozitív megfogalmazásokig széles spektrumon voltak elhelyezhetők a választók felé közvetített üzenetek. Utcai plakátok, utcai standok, televíziós és rádiós politikai műsorok, valamint show-műsorok, fantáziadús reklámfilmek próbáltak hatni az értelemre és az érzelemre egyaránt.⁵⁵

A parlamentbe listán öt párt jutott be: a Régiók Pártja, a Haza (Batykivcsina) Párt, az Ütés (Udar) Párt, a Kommunista Párt és a Szabadság (Szvoboda) Párt; közülük a kommunisták kivételével mindegyik egyéni mandátumokat is szerzett. Rajtuk kívül még négy párt képviselői és kevés számú független jelölt is bejutott a törvényhozásba. A csak egyéni mandátumokat szerző pártok közül szempontunkból a leginkább figyelemre méltó az Egységes Centrum (JeC) Párt, amely egy kárpátaljai regionális párt.⁵⁶ Ilyen szűken regionális jellegű párt nincs más Ukrajnában – mint ahogy a két magyar kivételével kifejezetten etnikai pártok sincsenek. A 2012-es parlamenti választások után az EBESZ megfigyelői jelentésében sajnálatosnak nevezte, hogy sem a krími tatárok, sem a románok, sem pedig a magyarok nem tudtak egyéni képviselői helyet szerezni azokban a régiókban, ahol többen élnek.⁵⁷

A posztmajdani, súlyos válságokkal terhelt időszakban a politikai legitimáció logikus eszköze az, hogy új választásokat kell tartani. A parlamenti választásokra 2014 őszén került sor. A szavazás viszonylag nyugodt körülmények között zajlott, országosan a szavazásra jogosultak 52,42%-a jelent meg urnáknál. A válság kirobbanása után kormánytényezővé váló szélsőjobb teljesen kiszorult a parlamentből, és először nem kerültek be az ukrán törvényhozásba a kommunisták sem. Annak ellenére, hogy egy 2013. évi törvénymódosítás⁵⁸ ismét előírta a nemzeti kisebbségek lakhelyének figyelembevételét a választási körzetek kialakításánál, Kárpátalján

⁵⁵ Darcsi Karolina: A 2012-es ukrajnai parlamenti választások és a kárpátaljai magyarság. *Kisebbségkutatás* (2012) No. 4., 767–781.

⁵⁶ Політична партія Єдиний Центр. <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP602?PT001F01=900&pf7171=7&pf7331=1>

⁵⁷ „The Crimean Tatar, Hungarian, Romanian and other minorities were not able to win seats through majoritarian elections in their respective regions of settlement, despite fielding candidates. In this context, some minority groups raised concerns about the impact of the changed electoral system on the chances of most minority candidates to get elected. In particular, several OSCE/ODIHR EOM interlocutors expressed disappointment that the delimitation of single-mandate districts in some areas of concentrated minority settlement was done arbitrarily, without clear criteria or consultations with the minorities concerned.” Ukraine Parliamentary Elections 28 October 2012. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. Warsaw, 3 January 2013. http://www.osce.org/odihr/elections/98578_25445

⁵⁸ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства з питань проведення виборів» № 709-VII від 21.11.2013 р. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/709-18/paran38#n38>

a magyar választási körzet ezúttal sem került kialakításra. Ám ismét csak politikai alku eredményeképpen mégis lett magyar parlamenti képviselő, Brenzovics László, a Kárpátaljai Kulturális Szövetség elnöke a legnagyobb frakciót adó Petro Poroszenko Blokk, vagyis az államelnök nevével fémjelzett pártegyesülés listáján került be a törvényhozásba.

2011 decemberében a magyar parlament elfogadta az országgyűlési képviselők választásáról szóló új törvényt. A választási rendszer egyik újítása, hogy a magyarországi lakcímmel nem rendelkező, az ország határain kívül élő állampolgárok is szavazati jogot kaptak. Az állampolgárok ezen csoportjának jelentős számbeli növekedését eredményezte 2011-től kezdődően az állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény 2010-es módosítása. Az új választási törvény gyakorlati alkalmazására a 2014. április 6-i magyarországi parlamenti választások során került sor. Figyelemre méltó érdekesség, hogyan tájékoztatta a kárpátaljai magyar sajtó az olvasóit a választásokban való részvétel módjáról – lévén erről hivatalos tájékoztatást nem adhatott a saját joghézag miatt: a *Kárpáti Igaz Szó* hasábjain részletes tudósítás jelent meg egy nyíregyházi rendezvényről, melyen a határon túli szavazással kapcsolatos tudnivalókat ismertették.⁵⁹

A 2014. májusi magyarországi európai parlamenti választások egyik különlegessége magyar szempontból, hogy a Fidesz–KDNP listájára a külhoni magyarok képviselői is felkerültek, közte kárpátaljai és szlovákiai jelölt is – két olyan országból, ahol a „kettős állampolgárság” nem megengedett. A szlovákiai jelölt jelképes helyet kapott, azonban befutó helyen szerepelt és valóban mandátumot nyert a kárpátaljai jelölt. Személye kiválasztásának módjáról, indokairól a nyilvánosság nem értesült sem előtte, sem utólag. A politikai és közéleti tapasztalattal nem rendelkező Bocskor Andrea még képviselőjelöltként így fogalmazott: „Fontos feladatommak tekintem, hogy elősegítsem Ukrajna európai integrációs törekvéseinek megvalósulását és hogy megjelenítsem a kárpátaljai magyar közösség törekvéseit, illetve helyzetét a brüsszeli színtéren.”⁶⁰ A vélhetően jelölő szervezet, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség azt nyilatkozta: „A jelenlegi nehéz ukrajnai helyzetben rendkívüli jelentőséggel bír, hogy az itt élő magyarság ügyei és törekvései megjelenjenek az európai politikusok előtt, tudjanak a kárpátaljai magyarságról, halljanak törekvéseikről, problémáikról.”⁶¹ Kárpátalja brüsszeli képviselőjét a másik ukrajnai magyar szervezet, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség is üdvözlölte. Bocskor az Európai Néppárt (Kereszténydemokraták) képviselőcsoportja tagjaként a Kulturális és Oktatási Bizottság alelnöke, illetve az

⁵⁹ Tóth Viktor: Húségeskü Nyíregyházán. *Kárpáti Igaz Szó Online*, 2014. február 14. <http://kiszo.hhrf.org/?module=news&target=get&id=16931>

⁶⁰ „A magyar érdekek érvényesüléséért fogunk dolgozni.” <http://www.fidesz.hu/hirek/2014-04-18/a-magyar-erdekek-ervenyeseleseert-fogunk-kuzdeni/>

⁶¹ A KMKSZ Elnöksége: Nyilatkozat az EP-választás kapcsán. <http://www.karpatalja.com.ua/kmksz/hir988.html>

Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottság póttagja lett. Tegyük hozzá, hogy a kárpátaljai magyarok legerősebb pozícióját a magyar iskolahálózat és az önkormányzatokban betöltött szerep adja.

HELYI ÖNKORMÁNYZATOK

A regionális közösség fogalmát a hatályos Alkotmány (1996) nem ismeri, ennél fogva regionális önkormányzatiságról sincs benne szó. Ukrajna, eleget téve az Európa Tanács tagjává válásából fakadó kötelezettségének, 1997-ben a parlament által ratifikálta a helyi önkormányzatok európai chartáját.⁶² Az Alkotmány alapján, és részben a chartára is figyelemmel fogadták el 1997 májusában a helyi önkormányzatról szóló új törvényt, amely számos módosítással és alkotmánybíróági értelmezéssel kiegészítve, ma is érvényben van. A törvény tartalmazza az önkormányzatiságnak az Alkotmány szövegétől némileg eltérő, a charta vonatkozó tételét is figyelembe vevő meghatározását: „A helyi önkormányzás, a területiális közösségnek – a község, illetve önként faluközösségbe egyesült több község, nagyközség és város lakosainak az állam által garantált joga és tényleges képessége önállóan, illetve a helyi önkormányzat szervei és tisztségviselői felelősségére, az Alkotmány és Ukrajna törvényeinek keretei között, önállóan dönteni helyi jelentőségű ügyekben.”⁶³ A politikai krízishelyzetben – narancsos forradalom – lezajlott 2004-es elnökválasztás után a kormány felvetette a közigazgatási reform szükségességét, 2005-ben az adminisztratív reformokért felelős miniszterelnök-helyettesi pozíció is létezett, azonban konkrét eredmények nem születtek.

A mindenkori önkormányzati választások sajátossága, hogy a pártpreferenciák csak megyei, járási és városi szinten érvényesülnek, illetve regionális szinten olyan regionális politikai erők is előtérbe kerülhetnek, amelyek az országos politikában nem játszanak szerepet, nem parlamenti pártok.⁶⁴ Ehhez fontos adalék, hogy Kárpátalja lakosságának 12,1%-a magyar (a városi népességnek 11,6%-a, a falusi népességnek 12,3%-a), a magyarok 64,6%-a él falun, 35,4%-a városban.⁶⁵

⁶² Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування» № 452 від 15.07.1997 р. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/452/97-%D0%B2%D1%80> (2016-04-22)

⁶³ Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280 від 21.05.1997 р. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (2016-04-22)

⁶⁴ Vö. Tóth Mihály: Az ukrán önkormányzati rendszer fejlődése és sajátosságai. *Új Magyar Közigazgatás*, 2013/2.

⁶⁵ Részletesen lásd Molnár József – Molnár D. István: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. KMPSZ Tankönyv- és Taneszköz Tanácsa, 2005, Beregszász.

Adatbázis szinten a 2010-es⁶⁶ és a 2015-ös⁶⁷ önkormányzati választások eredményei állnak rendelkezésre. 2010-ben a több mint 12 ezer tanácsba bekerült 225 ezret meghaladó képviselő 41,38%-a volt önjelölt, a legjobb eredményt elért politikai tömörülés a Régiók Pártja volt 33,64%-kal, utána következett Julia Timosenko Haza Pártja volt 6,01%-kal. Rajtuk kívül még hét párt ért el 1% fölötti országos eredményt, közte a Kommunista Párt, a Szocialista Párt, a Mi Ukrajnánk és a Szabadság Párt.

A 2015-ös önkormányzati választások jelentős változások hoztak a szabályozás terén is. Az önkormányzati választási törvény módosítására több javaslat érkezett. A Haza Párt arányos választási rendszerben gondolkodott, a Városok Szövetsége a vegyes rendszert preferálta, a Porosenko Blokk és szövetségei vegyes rendszer mellett foglaltak állást, és foglalkoztak a női kvóta kérdésével is. Ezenkívül egyéni képviselők javasolták a „német rendszert”. A végeredményben elfogadott törvény,⁶⁸ az „európai modell” meglehetősen bonyolult lett, egyes közigazgatási egységekben többségi rendszerben, másokban arányos rendszerben fejezhették ki akaratukat a választók. Pártszövetségek nem indulhattak, azonban a párt regisztrációjának időpontja nem befolyásolta a részvétel lehetőségét, a pártlistán legalább 30%-os női kvótát állapítottak meg. A bejutási küszöböt a törvény 5%-ban állapította meg. Komoly változást jelentett az önkormányzati képviselők létszámának jelentős csökkentése.

A választási törvény, valamint „Ukrajna megszállt területeiről” (1207-VII, 2014. április 27.) és „A helyi önkormányzat sajátos rendjéről Doneck és Luhanszk megyék egyes területein” (1680-VII, 2014. szeptember 16.) című törvények alapján a Krímen, Doneck és Luhanszk megyék megszállt területein, Doneck és Luhanszk megyék ukrán katonaság által ellenőrzött egyes településein nem voltak választások. Ezenkívül Mariupolban, Krasznoarmijszkban már a szavazás idején merültek fel problémák, többek között kifogásolták a szavazólapok legitimitását. A választási részvétel országos szinten 46,61%-os volt.

Országos szinten önjelölt volt a képviselők 71,47%-a. Kilenc párt tudott 1%-ot meghaladó eredményt felmutatni, köztük az első helyen a Szolidaritás – Petro Porosenko pártja – 5,67%-kal. Igen szembetűnő az előző választásokhoz képest a pártpreferenciák drasztikus visszaesése, az elnök és a kormány mögött álló parlamenti többség pártjainak visszaszorulása, illetve a regionális pártok megszaporodása és megerősödése. Kárpátalján például továbbra is uralja a terepet az Egységes Centrum (JeC) elnevezésű regionális párt, ugyanakkor soha korábban nem tapasztalt sikert könyvelhettek el a magyar pártok. A választási törvényből kifolyólag a

⁶⁶ Місцеві вибори, 2010. <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2010/wp001>

⁶⁷ Місцеві вибори, 2015. http://www.cvk.gov.ua/vm_2015/

⁶⁸ Закон України «Про місцеві вибори» № 595-VIII від 14.07.2015 р. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-VIII>

két párt nem indulhatott szövetségben, önállóan pedig semmilyen körülmények között nem volt megugorható az 5%-os küszöb. A két magyar párt permanens és kibékíthetetlennek hitt ellentéteit Budapest támogató hozzáállásával sikerült feloldani. Az egyezség eredményeként az egyes listákat megosztották – a megyei például az KMKSZ UMP, a beregszászi az UMDP néven futott –, a listára azonban paritásos alapon vették fel a képviselői neveket. Megyei szinten a KMKSZ UMP nevében a magyar pártok képviselői jelentik a mérleg nyelvét, a Beregszászi és a Nagyszőlősi járásban a két pártnak együtt abszolút többsége van, Beregszászban UMDP-s magyar polgármester nyert meggyőző fölényrel.

ÖSSZEGZÉS

Ukrajnában több esetben felmerült az etnikai párt jelleg. Így például a krími tatár Medzslisz gyengítésére létrehozott Ukrajnai Muzulmánok Pártja (1997–2011) vagy a pánszlávizmust hirdető „Orosz Blokk” Párt (2002–2013) esetében. Ezek azonban kevésbé sikeres próbálkozásoknak bizonyultak, mint a kárpátaljai regionális pártok – a KMKSZ UMP, az UMDP és a JeC – szereplése regionális szinten. Országos megmérettetésre egyik pártalakulat bázisa sem elegendő. A KMKSZ UMP és az UMDP regionális jellege mellett erőteljes etnikai jegyeket is hordoz. E pártok esetében az egyértelmű regionális jelleg azért figyelemre méltó, mert hivatalosan csak országos pártok bejegyzése lehetséges. A parlamenti képviselet és az önkormányzati helyek betöltése mindkét politikai párt számára politikai legitimációs eszköz. Hasonlóképpen sajátos eset a Krím, ahol a krími tatárok nem alakítottak etnikai pártot, érdekképviseletüket azonban egy olyan politikai felépítmény látta el egészen 2014-ig a legnagyobb súllyal, amelyik fennállásának több mint két évtizede alatt nem is volt hivatalosan bejegyezve.

A második Majdan után az új hatalom egyik alapvető ígérete a hatalmi decentralizáció volt, összefüggésben a donbászi konfliktus megoldásának kísérletével. A rendezés érdekében a minszki folyamat alapvető feladatként jelölte ki az alkotmányos reform megvalósítását, ennek kulcselemeként a decentralizáció beemelését az alkotmányba.⁶⁹ A decentralizáció lényege a helyi önkormányzatok alkotmányos megerősítése lenne, az önkormányzat – nemcsak jog, hanem jogosítvány, a szubszidiaritás elvének (a döntések az állampolgárokhoz lehető legközelebbi szinten) érvényesülésével, ám a vizsgált időszak végén ennek semmiféle realitása nem látszik.⁷⁰

⁶⁹ Minsk II: „Constitutional reform in Ukraine with decentralisation as a key element [...]”

⁷⁰ Ukraine and the Minsk II agreement. On a frozen path to peace? EPRS, January 2016. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573951/EPRS_BRI\(2016\)573951_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573951/EPRS_BRI(2016)573951_EN.pdf)